

ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԻ ԿՐԾՆԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ.

Շատ սխալ է՝ կարծել թէ՛ մանուկների կրօնական կեանքը ուսումնարանին եւ նորա կրօնուսուցչին վերաբերեալ պարտաւորութեանց շրջանին չէ պատկանում։ Ընդ հակառակն իւրաքանչիւր կրօնուսուցչի պարտաւոր է ամեն կարելի միջոցներ ի գործ դնել՝ մանուկների կեանքին ճշմարիտ կրօնական ուղղութիւն տալու համար՝ քանի որ նոքա իւր գաստիարակութեան ներքոյ են գտնուում։ Կարիք չկայ կրկնելու, որ կրօնի գիտութիւնը՝ առանց սորան համապատասխան կենցաղավարութեան՝ չունի ոչինչ նշանակութիւն։ Կրօնուսուցչը քաջ պէտք է համոզուի, որ իւր սաների՝ իրանից բերանացի ամեն լսածն ու սովորածն ինքն ըստ ինքեան առանց գործնական վարժմունքի՝ ի գործ չէ փոխուում։ Նորա կեանքի մէջ։ Իւրաքանչիւր մարդոյ գիտութեան, հասկացողութեան եւ նորա առանին ու հասարակական կենցաղավարութեան մէջ կատարած գործերի մէջ մեծ տարբերութիւն է գրանուում։ Եթէ մենք մանուկներին հոգւով եւ ճշմարտութեամբ զնոսուած պաշտել ուսուցանելու հետ միասին գործնական արտաքին վարժմունքներով եւս չարմատացնենք նոցա կենցաղավարութեան մէջ կանոնաւոր կրօնական կեանքի եւ արտաքին եղանակները, մենք իզուր խաբած կլինինք մեզ այն յուսով թէ՛ նոքա ինքն ըստ ինքեան ժամանակին կուսանին։ Այս խօսքերով չպետք է կարծել՝ որ մանուկների կրօնական կեանքի հիմունք կարող են լինել միմիայն արտաքին ձեւերի վարժմունքները. այդ կլինէր կատարեալ փարիսեցիութիւն։ Եւ որովհետեւ, ինչպէս առաջուց ասացի, մանուկների կրօնական կեանքի մէջ ունենալիք յաջողութիւնն ու արդիւնաւորութիւնն առհասարակ կրօնուսուցչի մատակարարողութեան բնաւորութիւնից կախումն ունի, վասնորոյ բարւոք կհամարիմ տալ նորան մի քանի օրինակներ, որոնք ուղղակի վերաբերումեն նորա գործունէութեան շրջանին։

Ա.—Ամենից յառաջ անհրաժեշտ է օրինադրել, որ ամենայն, որ գասարանի մէջ կարգացուին ուսումից յառաջ եւ յետոյ

սահմանեալ աղօթքները՝ լաւ կլինէր, որ ուսումից յառաջ կարգալի աղօթքի հետ միանար եւ առաւօտեան աղօթքը, որովհետեւ կան ընտանիք, որոնց մէջ թէ՛ առանձին առանձին եւ թէ՛ համագումար աղօթքներ չլինելու պատճառաւ, նոցա մանուկները եւս կամ չեն աղօթում եւ կամ աղօթում են մեքենաբար, առանց աղօթքի միտքը հասկանալու, առանց ներքին համոզման՝ եւ մինչեւ անգամ ստիպմամբ. իսկ դէպի աղօթքը այս կերպով վերաբերուիլը շատ վտանգաւոր է։ Կրօնուսոյցը, որը հաստատուն համոզմամբ գիտակցած է թէ՛ իւր դաստիարակութեանը հաւատալից մանուկներից ներքին եւ արտաքին կատարելութեամբ քրիստոնէայ ճարդէ՝ պետքէ պատրաստէ, եւ որը քաջ հասու է իւր այս նուիրական կոչման վեհ նշանակութեանը, երբէք իրան նեղութիւն չպէտք է համարէ միշտ իւր սաներին աղօթակից լինել։ Նա այս թեթեւ նեղութեամբը իւր պաշտօնը կ'իտալ չափ արդիւնաւորած կլինի։ Նա սորանով ընտանիքի եւ ուսումնարանի մէջ միանգամով ստեղծած կլինի փոխադարձ ազնիւ յարաբերութիւն։

Ամեն աղօթքներից առաջ պէտքէ կարգացուի՝ ԽՆԻՄԻՆ աղօթքը (Հայր Բը.), որը կրօնուսոյցը պարտաւոր է իւր ամեն հասակի (մանուկ, պատանի եւ հրիտաւարդ) սաներին ուսուցանէ, իւրաքանչիւրին իւր հասակի հասկացողութեան ու զարգացման առաւելման համեմատ բացատրութեամբ, եւ ապա միւս աղօթքները, որոնցով հարուստ է Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցին։ Կրօնուսոյցը այս աղօթքը իւր սաների կենցաղավարութեան մէջ անժխտելի սովորութիւն եւ հոգեկան անհրաժեշտ պահանջ դարձնելու համար պարտաւոր է ամեն ջանք ու միջոց ի գործ գնել, չգաղաղել երբէք աղօթքի նշանակութեան, նորա օգտի եւ անհրաժեշտ կարեւորութեան համար խօսելուց։ Կրօնուսոյցը իւր այս վեհ պաշտօնավարութեան մէջ չպէտքէ գործ ածէ ոչ մի սթիպուլանթիզմ. կրօնը սրտի եւ զգացմանց գործ է, ուստի եւ կրօնուսոյցը պէտքէ գործ ունենայ միշտ իւր սաների զգացմանց եւ սրտերի հետ։ Իւրաքանչիւր անգամ նախ քան աղօթելը՝ երկնաւոր Հօր քաղցր ողորմածութեան մասին կրօնուսուցչի արտասանած մի քանի ջերմ խօսքերը բաւական են մանուկների դիւրագգաց սրտերի մէջ զարթուցանել երախտագիտական

զգացմունքներ այն աստիճան, որ նոքա ինքեանք ինքնաբերա-
բար դառնային մոքով գէպի ամենողորմած երկնաւոր Հայրը,
խնդրելու իրանց եւ իրանց ծնողաց համար առողջութիւն,
խնդրելու նորա օգնականութիւնը իրանց համար՝ իրանց ու-
սումնառութեան գործում՝ եւ ծնողացը՝ նոցա անային աշխա-
տանքի մէջ: Մանուկների այս կերպ որամագրուելուց յետոյ
անմիջապէս դեռ առաջին անգամները ինքն ուսուցիչը պէտք է
հետեւեցնէ աղօթքի ընթերցումը, մինչեւ մանուկները իրանք
սովորին աղօթքի կանոնաւոր ընթերցումն: Աղօթքը միշտ պէտք
է կարգայ ուսանողներից մինը հետք եւ կանոնաւոր առաջնա-
նէմբ, ջերմ զգացմանց արարայարաններ: Գիտութեամբ արտաքին
արուեստական ձեւեր բանեցնել աղօթքի ժամանակ պէտք չէ,
բայց աղօթքի ուղեւժովը հոգեպէս զգալու ընդունակու-
թիւն զարգացնել ջանալը՝ ամեն մարդոյ պարտականութիւն է:

Ուսումնարանի մէջ սահմանած արտաքին կարգերի վերայ
հսկողութիւնը կրօնուսուցչի կողմից՝ ոչ սակաւ օգնում է ա-
ղօթքի վսեմութեանը. սորանով նա — կրօնուսուցչը իրաւունք
է ունենում եւ միւս ամեն կարգերի հետ ամենամօտ կեր-
պով ծանօթ լինիլ եւ մասնակցել նոցա կազմութեան եւ սահ-
մանագրութեան գործի մէջ: Մեծ կրթողական ազդեցութիւն
ունին իւրաքանչիւր աղօթք կարգալուց յառաջ կրօնուսուցչի՝
գէպի իւր սաները արտասանած մի քանի հայրական Բա-
րեդապէհ եւ պարզաճառ խօսքերը եւս, որպիսիքը արտասա-
նել սովորութիւն արած են ամանք ուսումնական տարւոյ
սկզբներում: Յանկալի էր, որ կրօնուսուցչը իւր սաների հետ
ունեցած անհատական եւ հաւասարեմ յարաբերութեամբը վաս-
տակէրնոցա անկեղծ որդիական յարգանքը, ինչպէս հարազատ
հայր. այս ընտանեկան սկզբունքը յոյս եւ աներկբայութիւն
կտայ նորան՝ ներկայ կեանքի՝ մանուկներին մօտ ու ծանօթ
գէպերից յաճախակի յառաջ բերել ու ասել զօ. Աղօթեն, Ա-
ստուծոյ եւ գահանան, Աստուծոյ, որ այսօր մեկտեալ առողջ-
աւանդ եւս պիտի: Այս ինչ ու (մանուկներին ծանօթ ու յար-
գելի) այսօր այս ինչ Բարե գործը կամ ճանապարհորդութիւնը պիտի,
աղօթեն, որ Աստուծոյ Բարե հարգելանց Բարե գործերն-
ո՛ր օգնէ: Չեր
(այս անուն) ընկերը հիւանդ է, աղօթեն, որ Աստուծոյ պահէ
նորա կեանքը եւ պարգևէ նորան առողջութիւն: Մեկտեալ (այս

անուհի) մարդոցն ճանաչումընէ. Եւ զիսկ, ազօրէնէ որ Աստուծոյ
ձեռքէ Եւրո յանցանքը եւ արժանացնէ նորան Երկնի Արտաշուքնը:
Այսօրինակ գէպքերի առիթով կրօնասուցչի եւ մանուկների
մէջ յաճախ կրկնուած ընտանեկան եւ մտերմական խօսակցու-
թիւնները եւ սերտ յարաբերութիւնները նշանաւոր կերպով
տարամագրումն մանուկներին գէպի ազօրութիւնը:

Մանուկները իւրեանց գիտակցական կեանքի առաջին խաղ օրե-
րից տեսնումն ցաւեր, լսումն նեղութիւններ եւ փոքրի շատէ
զգայակցումն իւրեանց ծնողացը: Այսպիսի գէպքերում եթէ
կրօնասուցչը զիջանի վշտակցել, կարեկցի մանուկներին, սորանով
կգրաւէ գէպի ինքը նոցա համակրութիւնը. ժամանակին նորա
վերայ կնայեն նոքա իրրեւ մի հասարակաց բարեկամի վերայ.
այնուհետեւ նորա խօսքերը թէ՛ ուսումնարանումը եւ թէ՛ տանը
մեծ ազդեցութիւն կունենան մանուկների վերայ: Այս առա-
ջարկեալ միջոցները ունին եւ այն օգուտը որ մանուկը՝ եթէ
եկեղեցական ազօրքների միտքը լիովին ըմբռնել չկարողանայ,
գոնէ այսքանը նորան պարզ հասկանալի կլինի թէ՛ նոցա մէջ
պարունակիւմն մարդոյ՝ Աստուծոյ հետ անմիջական խօսակ-
ցութիւնները եւ խնդրուածքները: Անհրաժեշտ է, որ մանուկը
իւր ուսումնարանական կեանքի առաջին օրերից սկսեալ ա-
զօրքի վերայ նայէ իրրեւ իւր սեպհական գործի վերայ, որը
ուղղակի բղխում է իւր սրտից. ժամանակին կսկսէ նա աւել-
ի գիտակցաբար մասնակցել եկեղեցւոյ հասարակաց ազօրք-
ներին: Քրիստոսեայն իւր անձնական խնդրուածքներն ու յա-
րաբերութիւնները Աստուծոյ հետ՝ պէտքէ տեսնէ եկեղեցւոյ ա-
զօրքների մէջ, ինչպէս նորա ամբողջութեան միանգամ զօ. երբ
եկեղեցին խնդրում է յԱստուծոյ ազատ պահել ամենայն հաւա-
տացեալները առհասարակ փորձանքներից, նա — քրիստոսեայն
աներկբայ պէտքէ հաւատայ թէ՛ Աստուած իրան եւս փրկեց վե-
րահատ փորձանքից, աղքատութիւնից, հիւանդութիւնից, մարդ-
կանց զրպարտութիւններից եւն: Մանուկի՝ ընկերական ազօր-
քին մասնակցելու օգուտը վերջապէս այն է, որ նա եւս ժամա-
նակին իւր խնդրուածքը եւ գոհութիւնը աւելի գիտակցաբար
կսովորի տեսնել եկեղեցւոյ հասարակական ազօրքների մէջ:

Բ. — Մանուկների մէջ կրօնական կեանքը զարգացնելու հա-
մար օգնող եւ կրթողական միջոցներից մինն է յաճախակի

Ժամերգութեան ժամանակ ներկայ գտնուելը Աստուծոյ Տա-
 ճարի մէջ: Յանկայի է, որ մանուկները, որչափ կարելի է,
 շատ բարոյական կապերով կապուած լինին մեր երկնաւոր
 Հօր Ցան — Եկեղեցւոյ հետ: Աոյն այս նպատակին հասնելու
 համար կրօնուսոյցը պէտքէ աստիճանաբար ուսուցանէ մա-
 նուկներին մասնակցել նոյն իսկ Ժամերգութեանն ընթերց-
 մունքով եւ երգելով: Աորանով Աստուծոյ Տունը սիրով յաճա-
 խելու բարի սովորութեանը նոյա սրտերի մէջ խոր արմատ
 բռնելուն օգնած կլինի: Կրօնուսոյցը աւելի հեշտութեամբ իւր
 նպատակին հասած կլինի, եթէ իւր սաների Եկեղեցի երթե-
 լեկութիւնը գիտակցական անելու համար իւրաքանչիւր Ցանի
 նշանակութիւնը պատմէր նոյա նախապէս մի քանի քերմ
 խօսքերով, եւ աւուր պատշաճի Ժամերգութիւնը մեկնէր հա-
 բեւանցի, հասկանալի մտքերով: Աւելի փոքրահասակ մանուկ-
 ներին, կրօնուսոյցը պէտքէ բացատրէ աւելի աստուածաշա-
 տութեան արտաքին նշանները, օրինակ ս. Վեղանոյ, ս. Նաչի
 ս. Աւետարանի երկրպագութեան, մոմեր վառելու, ուր եւ
 արմաւենիք բռնելու խորհուրդները, ածնող սրբոյ պատկեր-
 ների յարգութեան պատճառը եւ այսպիսիք: Իսկ չափահաս-
 ներին պէտքէ հասկացնել օրական Ժամերգութեան ընթերց-
 ուածոյ եւ երգերի մէջ բովանդակուած ներքին մտքերը, իրան
 առաջնորդ ունենալով Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ընդուն-
 ուած աստուածաշատութեան կարգաց եւ արտաքին ծիսից
 ձեւնարկներն ու մեկնութիւնները: Մանուկներին պէտքէ օ-
 րինաւոր կերպով ուսուցանել Եկեղեցւոյ արտաքին կարգերը
 այն Միսից եւ Արարողութեանց, որոնց ինքեանք պէտքէ մաս-
 նակցեն: որովհետեւ Միսից եւ Արարողութեանց կանոնաւոր
 եւ անշփոթ կատարումը բարերար ազդեցութիւն է գործում
 մանուկների կրօնական կեանքի վերայ եւ անջնջելի տպաւո-
 րութիւն է թողնում նոյա սրտերի մէջ: Կրօնուսոյցը իւր ու-
 շագրութեան մեծ մասը պէտքէ կեդրոնացնէ եկեղեցական եր-
 գեցողութեան վերայ, այսինքն Զանայ, որ օրինաւոր լինի թէ
 այն եկեղեցւոյ երգեցողութիւնը, որի մէջ յաճախումեն իւր
 սաները, եւ թէ օրինաւոր լինին նոյա ուսած երգեցողութիւ-
 նը: որովհետեւ եկեղեցւոյ մէջ թէ օրինաւոր երգելը եւ թէ
 օրինաւոր երգեցողութիւն լսելը ինչպէս ամենայն Ժողովրդաց

նայնպէս եւ մանուկներին եկեղեցւոյ հետ միացնող հզօր կապերից մինն է: Իսկ ինչ վերաբերում է եկեղեցւոյ մէջ Գրականագիտութեան եւ Փոխասացութեան, պէտքէ այդ պաշտօնները ընտրելարար յանձնել այն մանուկներին միայն, որոնք առողջանութեան ճիշտ կանոններով եւ մաքուր արտասանութեամբ կարող լինին կարգալ:

Գ.—Երրորդ միջոցը, որը կարող է կրօնուսոյցը գործածել իւր սաների մէջ կրօնական կեանքը զարգացնելու համար, խոսքովանութիւնն է: Սորա մասին յատկապէս հոգատարութիւն պէտքէ ունենայ կրօնուսոյցը, թէեւ այլ ոք լինի նոցա խոստովանահայրը: Կրօնուսուցչի գլխաւոր պարտքն է իւր սաներին համոզել եւ հաստատապէս հաւատացնել նոցա թէ՛ միզաց ապաշխարութեան եւ Յիսուսի կենարար Մարմնոյ եւ Արեան հաղորդութեան ահհրաշքէր և թափ պայմանն է իւր սաներին և խոսքովանութիւնը՝ իրեն ահա՛ նոյն մեղով զխաբէտելու հասարակութեան առաջադրութեամբ եւ թէ՛ քրիստոնեայն կարող է արժանանալ մեղաց թողութեան եւ ս. Հաղորդութեան շնորհացը Հայաստանեայց եկեղեցւոյ սահմանեալ օրերը ճշմարիտ խոստովանութեամբ եւ ապաշխարութեամբ: Միայն կրօնուսուցչին հարկաւոր է գէթ երկու կամ երեք եօթնեակ յառաջ քան Հաղորդութեան օրերը, սահմանել իւր սաների խոստովանութեան եւ ապաշխարութեան ժամանակափոխոցը: Խոստովանութեան խորհուրդը իւր սաներին աւելի պարզ հասկացնելու եւ նոցա կեանքի մէջ տարրացնելու համար՝ կրօնուսուցչին հարկաւոր է վարժեցնել նորանց ամենօրեայ առնանաքննութեան, որպէս զի միջոց տայ նոցա աստիճանաբար յապաւել, պակասացնել իւրեանց կեանքի մէջ երեւացող յանցանքները եւ հասնել առաքինի կենցաղավարութեան, օրինակ տալով նոցա այն առաքինի եւ աստուածապաշտ անձինքը, որոց պատմութիւնը իւրեանց կրօնական՝ կամ այլ դասերի միջոցաւ աւանդուումն նոցա: Մանուկների ոյսօրինակ անձնաքննական ապաշխարութիւնը կվարժեցնէ նոցա՝ պատկերացնել աչքի առաջ իւրեանց կեանքի մէջ ունեցած վատ վարմունքներն ու յանցանքները, որոնք ինքեանք արգէն կարող կլինին թուել մի առ մի խոստովանահօր առաջ, վերջնոյս կողմանէ երկար ու բարակ յանցանքների ցուցակը կարգալ ի լուր մանուկների եւ

Հարցմունքներ տալ նոցա՝ աւելի վնասակար՝ քան օգտակար կարելի է համարել։ Մանուկների սրտերի մէջ ներդրամութեան ոգին աւելի յարմար է արմատացնել նոցա ուսումնարանական կեանքի ընթացքում նպատակայարմար առիթ ունենալով նոցա միմեանց հետ ունեցած անգագար գոգմնութիւնները ու դանգաւանքը։ Բաւական է, որ մի մանուկի՝ միւսի դէմ գործած յանցանքը կրօնուսոյցը ոչ մի բանով չքաւէ՝ եթէ ոչ միայն յանցաւորի՝ իւր յանցանքը պարզապէս խոստովանելովն ու ներողամտութիւն խնդրելովն այն ընկերից, որի դէմ մեղանշել էր նա ինքը։ Այսպիսով կրօնուսոյցն իւր սաներին կարող է հեռզհեռ համոզել եւ հաստատել այն սկզբունքի մէջ թէ՛ քրիստոնեայն իւր մեղքն եկեղեցւոյ եւ նորա քահանայի առաջ խոստովանելով միայն կարող է երկնաւոր Հօր ներողամտութեանն արժանանալ։ ահա մանուկի համար մի անհրաժեշտ կարիք, որը լցուցանելու համար միշտ կձգտի դէպի եկեղեցին եւ նորա հեռկմիանայ մի ամուր կրօնական կապով։

Կրօնուսուցչի դէպի իւր սաները ունենալիք յարաբերութիւններն եւ վերջնոցս կրօնական կեանքի մերայ հարեւանցի խօսելուց զկնի, կցանկայի խորհուրդ տալ կրօնուսոյցներին, որ նախ քան այդ առաւելական պաշտօնը յանձն առնուլը՝ ջանային ձեռք բերել վերոյգրեալ պայմանները ամենայն սրբութեամբ կատարելու ընդունակութիւնն ու այդ նուիրական կոչմանը համապատասխան ներքին եւ արտաքին տրամագրութիւնը։ Այս, որչափ կրօնուսուցչի պարտականութիւնը ձեռք է նոյնչափ եւս վէճ և միջխաբան է նորա կողմէն ու շէրտը։ Նա, կրօնուսոյցը Քրիստոսի եկեղեցւոյ մանուկ անդամների գողգոթուն ոտքերը պէտքէ ուղղէ դէպի քրիստոնէական անարատ կեանքի շաւիղները, որոնք յարբունս հասակի ժամանակով՝ պէտքէ կաղմին ապէ ընդէր, աւելական խաղալուրը՝ Վարդապետի։ Հասկանալի է թէ՛ ինչպիսի՞ գոհութիւն եւ օրհնութիւն պէտքէ ստանան այդ առաքելապաշտօն կրօնուսոյցներն իւրեանց հոգեւոր անդեամբ սնուած եւ ի չափ կատարելութեան հասած հոգեւոր զաւակներից, եւ որպիսի՞ վարձուց կլինին նոքա արժանի այն Յիսուսից, որը ամբարձ չէ թողնելու իւր անուշով մինին մի բաժակ ցուրտ ջուր անգամ մատուցանողին։

(Խորհուրդներ)։

ՍԵՀԵԿ ՎԱՐԴԱՊԵՏ.